

МІГРАЦІЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

Гайдаш Олександр Сергійович*, здобувач третього (наукового) рівня вищої освіти
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

*ORCID 0009-0009-0030-1528

© Гайдаш О.С., 2024

Стаття отримана редакцією 21.11.2024 р.
The article was received by editorial board on 21.11.2024

Вступ. Військова агресія рф спричинила безпрецедентні загрози соціально-економічній безпеці України. Серед них правомірно відмітити міграцію кадрового потенціалу, яка набула величезних масштабів. У 2013 році, згідно з даними Державної служби статистики України, чисельність зайнятого населення становила 19,3 мільйона осіб [1]. Проте, за оцінками Українського інституту майбутнього (УІМ), у 2023 року ця цифра зменшилася до 9 мільйонів осіб [2]. Це свідчить про втрату майже половини працездатного населення країни. Вимушений «відтік мізків» становить головну загрозу економічній безпеці країни. Міграція висококваліфікованих фахівців у галузях медицини, освіти, інформаційних технологій і інших стратегічно важливих галузей є перешкодою для реалізації економічного потенціалу через поглиблення економічних дисбалансів між Україною та її партнерами, та для успішного повоєнного відновлення національної економіки.

У зв'язку з вищезазначеним, проблематика поглиблення міграційних процесів в умовах війни, зменшення економічно активного населення вимагає дослідження та розроблення стратегічних підходів до збереження кадрового потенціалу як основи економічної безпеки України.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідження міграції кадрового потенціалу активізувалися з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну. Науковці акцентують увагу на аналізі масштабів вимушеної міграції, напрямах розв'язання проблеми втрати кваліфікованих фахівців. Так, у роботі [3] колективом авторів проаналізовано особливості й динаміку внутрішніх та зовнішніх міграційних процесів в умовах воєнного часу, визначено основні напрями повернення біженців та елементи стратегії економічної реінтеграції внутрішньо переміщених осіб. Наукова праця Лібанової Е., Позняк О. та Цимбал О. [4] присвячена оцінюванню масштабів і наслідків вимушеної міграції внаслідок активної фази війни в Україні. Дослідження ґрунтується на офіційних даних Держприкордонслужби. У статті Іжевського П. та Кравець І. [5] проаналізовано чинники міграції кадрового потенціалу України у довоєнний період і під час війни. Авторами наукової праці визначений вплив відтоку кваліфікованих фахівців на соціально-економічний розвиток країни. Згідно з висновками науковців необхідно вжити ряд заходів щодо формування сприятливого середовища для повернення мігрантів з метою залучення їх потенціалу до відновлення національної економіки.

Малиновська О. у дослідженні [6] зробила спробу з'ясувати закономірності міграційних процесів в Україні в умовах війни, використовуючи наявні статистичні та соціологічні дані. Автором розглянуто специфіку міграції з урахуванням місця України в європейській міграційній системі.

Наведені наукові праці є лише частиною наявного доробку з досліджуваної проблематики. Слід відмітити, що значна частина досліджень присвячена питанню внутрішньої міграції та стратегіям реінтеграції внутрішньо переміщених осіб. Втім, у цьому випадку, фахівці залишаються в Україні, хоч і змінюють місце своєї діяльності. Загрозою економічній безпеці України є саме зовнішня міграція кадрового потенціалу, що призводить до втрати стратегічних можливостей національної економіки

у довгостроковій перспективі. Це підтверджує необхідність подальших досліджень та розроблення стратегічних підходів до збереження кадрового потенціалу України.

Метою дослідження є проведення оцінювання наявного кадрового потенціалу України, визначення головних факторів його міграції та окреслення напрямів державної політики щодо зміцнення кадрового потенціалу.

Основний матеріал і результати. Міграційні процеси традиційно розглядаються як реакція суспільства на глобальні зміни в економічній, соціальній та політичній сферах. Такі процеси супроводжують періоди значних трансформацій, коли традиційні структури змінюються під впливом нових викликів. Структурні трансформації в національній економіці, а також зміна підходів до господарювання, спричинені впровадженням карантинних обмежень у 2020 році, значно посилили мобільність і переміщення трудових ресурсів як між регіонами України, так і між галузями економіки й окремими підприємствами.

Головною детермінантою зовнішньої міграції українців з початку 2022 року стало повномасштабне вторгнення РФ та введення воєнного стану, які суттєво змінили соціально-економічну і демографічну ситуацію в країні. Воєнні дії призвели до зростання рівня небезпеки для цивільного населення, руйнування інфраструктури, втрати житла та засобів до існування, що значно посилює міграційні процеси. Особливо це стосується регіонів, які безпосередньо постраждали від бойових дій або перебувають у зоні підвищеного ризику. Нестабільність і небезпека в цих регіонах стали потужними каталізаторами нових хвиль міграції з України до країн Європейського Союзу та інших регіонів світу. Міграційні процеси, спричинені війною, мають багатогранний характер. Вони включають як вимушену міграцію, пов'язану із загрозою життю та здоров'ю, так і трудову міграцію, обумовлену потребою у пошуку роботи та стабільного доходу.

Доцільно відмітити, що в умовах війни збір статистичних даних ускладнений і часто інформація не є репрезентативною. Так, дані про чисельність населення в Україні в розрізі віку, статі, регіонального розподілу та про міждержавних мігрантів на офіційному сайті Державної служби статистики України наведені станом на 1 лютого 2022 року [6]. Таким чином, одним із головних джерел інформації щодо наявного населення та кадрового потенціалу в Україні на сьогоднішній день є ООН, а саме Фонд ООН у галузі народонаселення (United Nations Population Fund, UNFPA). Щорічно ця агенція оновлює інформаційну панель населення світу. Крім того, вітчизняні дослідники мають можливість використовувати результати офіційних опитувань, що систематично проводяться Національним банком України.

На основі використання даних UNFPA та НБУ здійснено оцінювання наявного кадрового потенціалу в Україні у 2024 році (рис. 1).

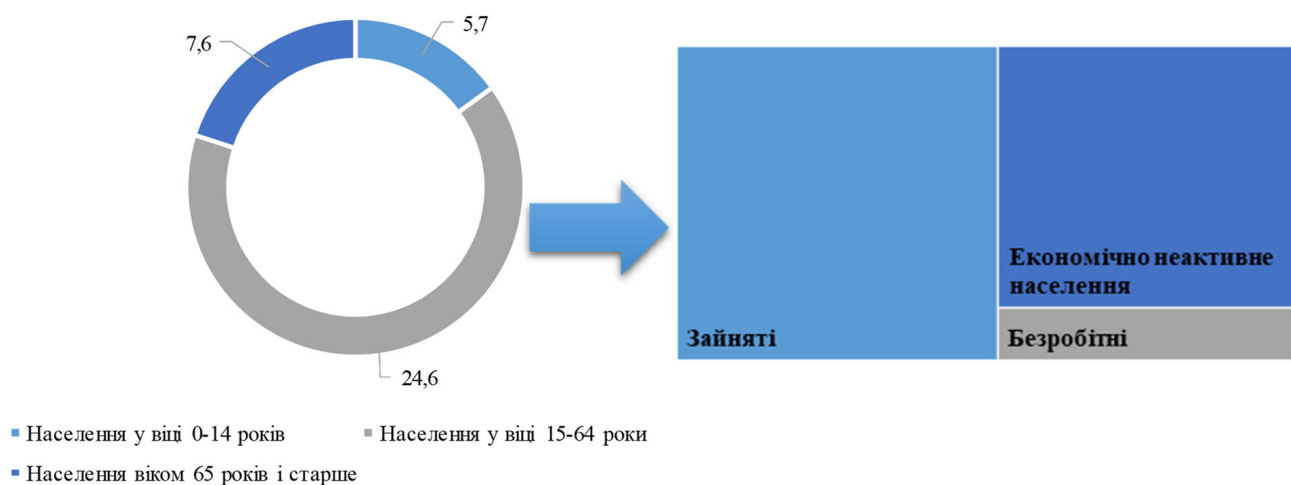

Рис. 1. Структура населення України за віком та економічною активністю у 2024 році, млн. осіб

Джерело: побудовано автором за [7; 8]

Згідно з офіційними даними UNFPA загальна кількість населення України у 2024 році становить 37,9 млн. осіб. З них, у відповідності до результатів опитування, проведених НБУ та висвітлених у аналітичних звітах, 60 % становить економічно активне населення (в тому числі 8% безробітних), що складає кадровий потенціал України.

Слід зазначити, що відхилення у точності представлених даних є неминучими через ряд об'єктивних обставин. По-перше, адміністративні дані, на яких ґрунтуються дослідження НБУ, в умовах війни не завжди є репрезентативними через втрату доступу до певних територій, обмеження верифікації інформації або технічні труднощі з її обробкою. По-друге, подвійний облік осіб, які перетинають кордон кілька разів, викривлює реальну картину міграційних процесів, особливо в умовах активного переміщення населення між країнами.

Крім того, варто враховувати, що навіть аналітична інформація, отримана від міжнародних організацій, таких як UNFPA, має обмеження щодо точності через методологічні відмінності у зборі даних та залежність від доступності локальних джерел інформації. Додатково, події, що швидко розвиваються, як-от нові хвилі міграції, зміна політичних обставин, призводять до швидкої втрати актуальності отриманих результатів.

Втім, навіть враховуючи можливі похибки в даних, проблема зниження кадрового потенціалу України є беззаперечною.

Інтенсивні та тривалі перебої в постачанні електроенергії, що мали місце в Україні у липні 2024 року, стали одним із вагомих чинників, які активізували міграційні процеси. Лише за один місяць понад 160 тисяч осіб виїхали за межі країни в пошуках стабільніших умов життя. Загалом, з початку 2024 року кількість громадян, змушених залишити свої домівки через складні соціально-економічні обставини, досягла 400 тисяч. На рисунку 2 представлено динаміку зростання кількості мігрантів, що спостерігається з початку війни в Україні.

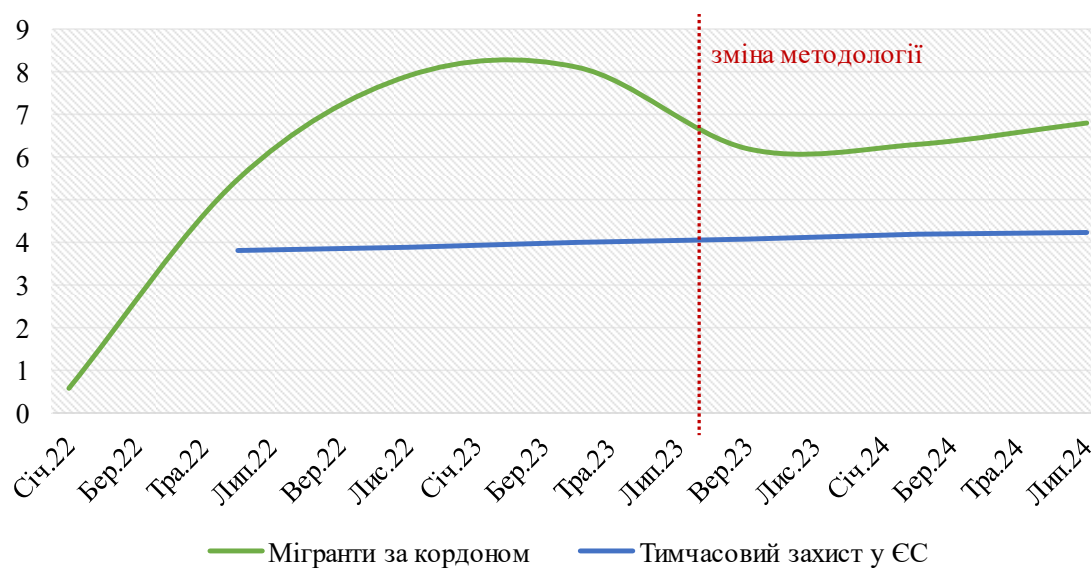

Рис. 2. Кількість українських мігрантів з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну, млн. осіб

Джерело: побудовано автором за [9–11]

Згідно з прогнозом НБУ кількість українців, які залишатимуться поза Україною до кінця 2026 р. становитиме близько 5,5 млн осіб [10].

Ці показники підтверджуються даними макроекономічного та монетарного огляду Національного банку України за вересень 2024 року [11]. У документі, спираючись на дані ООН, наведено порівняння динаміки міграції: станом на 19 серпня 2024 року чисельність українців, зареєстрованих як мігранти в різних країнах світу, склала 6,739 мільйона осіб. Для порівняння, місяцем раніше цей показник становив 6,58 мільйона. Таким чином, приріст за місяць сягнув 160 тисяч осіб, що є одним із найвищих темпів міграції у 2024 році.

Зростання міграційних потоків має багатогранні причини. Погіршення умов життя через часті перебої в енергопостачанні посилює загальний рівень стресу серед населення, ускладнює ведення бізнесу, знижує продуктивність праці та негативно впливає на доступ до базових послуг. У поєднанні з воєнними загрозами, соціально-економічною нестабільністю та невизначеністю щодо перспектив відновлення країни це створює сприятливий ґрунт для зростання еміграційних настроїв [12].

Особливу увагу привертає масштабність цього явища, адже значний відтік населення, переважно працездатного віку, матиме довгострокові наслідки для економічної безпеки України. Крім того, згідно з дослідженнями, близько 70% біженців мають вищу освіту, що значно перевищує аналогічний показник серед трудових мігрантів довоєнного періоду, а також серед працюючого населення всередині країни. Високий освітній рівень переміщених осіб сприяє їхній швидкій адаптації та інтеграції в суспільствах країн перебування, що вже підтверджується досвідом першого року війни. Багато держав, які приймають українських біженців, активно зацікавлені в їхній довготривалій інтеграції, створюючи відповідні соціально-економічні умови. Це може знизити ймовірність повернення таких громадян до України навіть після завершення війни, та призвести до тривалого дефіциту робочої сили. Особливо це стосується фахівців, необхідних для процесів повоєнної відбудови та відновлення економіки. Така тенденція становить загрозу для соціально-економічного розвитку та може значно сповільнити відновлювальні процеси. Втрата кадрового потенціалу, зниження внутрішнього попиту та потенційні втрати інтелектуального капіталу можуть суттєво вплинути на темпи повоєнного відновлення держави.

Для пом'якшення наслідків масової міграції необхідно розробити комплексну стратегію. Ця стратегія має включати заходи з покращення інфраструктури, забезпечення стабільного енергопостачання, створення умов для розвитку підприємництва та інвестицій, а також розширення програм підтримки населення. Особливо важливим є стимулювання повернення громадян, які тимчасово виїхали за кордон, шляхом запровадження програм реінтеграції [13] та залучення української діаспори до процесу відновлення країни.

Висновки. Таким чином, масова міграція кадрового потенціалу, викликана складними соціально-економічними та енергетичними умовами, є не лише демографічним викликом, а й критичним фактором, який впливає на економічну безпеку держави. Значні втрати висококваліфікованих фахівців суттєво послаблюють інтелектуальний потенціал країни та ускладнюють її інтеграцію у світові технологічні й економічні процеси.

Міграція кадрового потенціалу створює додатковий тиск на ринок праці, де в умовах дефіциту фахівців певних професій спостерігається збільшення диспропорцій між попитом і пропозицією. Це ускладнює функціонування підприємств, особливо в таких стратегічних секторах, як енергетика, оборона, охорона здоров'я та освіта. Крім того, масова міграція має довгостроковий вплив на стабільність соціальних систем. Зменшення кількості працездатного населення підвищує навантаження на державний бюджет, зокрема у сфері соціальних видатків. Це обмежує ресурси, які можуть бути спрямовані на економічне відновлення, модернізацію інфраструктури та стимулювання підприємницької діяльності.

У цьому контексті вирішення проблеми масової міграції кадрового потенціалу вимагає впровадження системних заходів, спрямованих на покращення умов праці та життя всередині країни. Необхідно формувати державну політику, яка б підтримувала баланс між короткостроковими потребами економіки та довгостроковими завданнями розвитку людського капіталу як ключового ресурсу для забезпечення економічної безпеки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Український інститут майбутнього. Постійне населення України становить 29 мільйонів осіб – дослідження. URL: <https://inshe.tv/suspilstvo/2023-06-05/769806/>
3. Червінська Л., Каліна І., Червінська Т., Сафонов Ю., Ліщенко А., & Шуляр Н. Вимушена міграція в умовах війни: виклики, фінансово-економічні ризики, напрями роз'язання проблем. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2024. № 2(55). С. 531–545. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4331>
4. Лібанова Е., Позняк О., & Цимбал О. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії російської федерації. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 48 (2). С. 37–57. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
5. Іжевський П., & Кравець І. Міжнародна трудова міграція робочої сили та її вплив на внутрішній ринок праці України. *Економіка та суспільство*. 2022. № (45). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-12>

6. Малиновська О. Міграція населення України в умовах іноземного вторгнення. *Стратегічна панорама*. 2023. № (2). С. 55–67. DOI: <https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.05>
7. Інформаційна панель населення світу, Україна, 2024. URL: <https://www.unfpa.org/data/world-population/UA>
8. Національний банк України. Інфляційний звіт, жовтень 2024 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q4.pdf?v=11
9. Офіційний сайт EUROSTAT. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
10. Національний банк України. Інфляційний звіт. Київ: НБУ, 2024. URL: <https://bank.gov.ua>
11. Національний банк України. Макроекономічний та монетарний огляд, вересень 2024 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-veresen-2024-roku>
12. Haidash O. Restoration of Ukraine's human resource potential under intensified migration processes. GCI 2024: Global Challenges and Innovations: Interdisciplinary Approaches to Modern Scientific Issues, Malabon, Metro Manila, Philippines, November 22–25, 2024. P. 52–56.
13. Онищенко С.В., Глушко А.Д. Фінансова та цифрова інклюзія ветеранів в аспекті зміцнення соціально-економічної безпеки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № (15). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-15-03-04>

REFERENCES:

1. State Statistics Service of Ukraine. *Official website*. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Ukrainian Institute for the Future. *As of May 2023, Ukraine's permanent population is 29 million*. Available at: <https://inshe.tv/suspilstvo/2023-06-05/769806/>
3. Chervinska L., Kalina I., Chervinska T., Safonov Y., Lishchenko A., & Shulyar N. (2024). Forced migration in times of war: challenges, financial and economic risks, and ways to solve them. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 2(55), pp. 531–545. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.2.55.2024.4331>
4. Libanova E., Pozniak O., & Tsymbal O. (2022). Scale and consequences of forced migration of the population of Ukraine as a result of armed aggression of the Russian Federation. *Demography and Social Economy*, no. 48(2), pp. 37–57. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
5. Izhevsky P., & Kravets I. (2022). International labor migration and its impact on the domestic labor market of Ukraine. *Economy and Society*, no. (45). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-12>
6. Malynovska O. (2023). The migration of the population of Ukraine due to a foreign invasion. *Strategic Panorama*, no. (2), pp. 55–67. DOI: <https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.05>
7. World population information panel, Ukraine, 2024. Available at: <https://www.unfpa.org/data/world-population/UA>
8. National Bank of Ukraine. (2024, October). *Inflation report*. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q4.pdf?v=11
9. Eurostat. *Official website*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat>
10. National Bank of Ukraine. *Inflation report*. Kyiv: NBU, 2024. Available at: <https://bank.gov.ua>
11. National Bank of Ukraine. (2024, September). *Macroeconomic and monetary review*. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-veresen-2024-roku>
12. Haidash O. (November 22–25, 2024) Restoration of Ukraine's human resource potential under intensified migration processes. GCI 2024: Global Challenges and Innovations: Interdisciplinary Approaches to Modern Scientific Issues, Malabon, Metro Manila, Philippines. Pp. 52–56.
13. Onyshchenko S. V., & Hlushko A. D. (2024). Financial and digital inclusion of veterans in the aspect of strengthening socio-economic security. *Problems of modern transformations. Series: economics and management*, no. (15). DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-15-03-04>

УДК 331+314.1(477)

JEL E24, J61

Гайдаш Олександр Сергійович, здобувач третього (наукового) рівня вищої освіти, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». **Міграція кадрового потенціалу України як загроза економічній безпеці.**

Проблема поглиблення міграційних процесів, зменшення економічно активного населення в Україні загострилася в умовах війни. Це вимагає проведення ґрунтовних досліджень та розроблення стратегічних підходів до збереження кадрового потенціалу як основи економічної безпеки України. У статті, на основі офіційних даних UNFPA та НБУ, проведено оцінювання наявного кадрового потенціалу України. Встановлено зниження кадрового потенціалу України та обґрунтовано головні детермінанти зовнішньої міграції населення. Окреслено ризики економічній безпеці країни у зв'язку з посиленням міграційних процесів. Обґрунтовано необхідність розроблення комплексної державної стратегії для пом'якшення наслідків масової міграції.

Ключові слова: кадровий потенціал, міграційні процеси, економічно активне населення, економічна безпека.

UDC 331+314.1(477)

JEL E24, J61

Oleksandr Gaydash, PhD Student, National University Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic. **Migration of Ukraine's personnel potential as a threat to economic security.**

The problem of deepening migration processes and a decline in the economically active population in Ukraine has become more acute in the context of the war. This requires in-depth research and the development of strategic approaches to preserving human resources as the basis of Ukraine's economic security. Based on the official data of the UNFPA and the NBU, the article assesses the existing human resources potential of Ukraine. According to official UNFPA data, the total population of Ukraine in 2024 is 37.9 million people. Of these, according to surveys conducted by the NBU and covered in analytical reports, 60% are economically active, which constitutes the human resources potential of Ukraine. Thus, there is a decline in the human resources potential of Ukraine. The main determinant of external migration of Ukrainians since the beginning of 2022 has been the full-scale invasion of Russia and the introduction of martial law, which significantly changed the socio-economic and demographic situation in the country. The hostilities have led to an increase in the level of danger for the civilian population, destruction of infrastructure, loss of housing and livelihoods, which has significantly intensified migration processes. This is especially true for the regions that were directly affected by the hostilities or are in the high-risk area. The migration of highly qualified specialists in medicine, education, information technology and other strategically important sectors is an obstacle to the realization of economic potential due to the deepening economic imbalances between Ukraine and its partners, and to the successful post-war recovery of the national economy. To mitigate the consequences of mass migration, a comprehensive strategy needs to be developed. This strategy should include measures to improve infrastructure, ensure a stable energy supply, create conditions for the development of entrepreneurship and investment, and expand support programs for the population. It is particularly important to encourage the return of citizens who have temporarily left the country by introducing reintegration programs and involving the Ukrainian diaspora in the country's recovery process.

Keywords: human resources, migration processes, economically active population, economic security.